

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАГАЛЬНА ПРОФЕСІЙНА (СЕРТИФІКАТНА) ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації
«Ефективні механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади»

Шифр програми	ЗП/2025/010
Рік запровадження програми	2025 р.
Програму затверджено	протокол засідання Вченої ради МДУ 26.12.2024 №5 введено в дію наказом МДУ від 26.12.2024 №150
Програму погоджено	Наказ Національного агентства України з державної служби <u>біг 08.07.2025 № 91-25</u>

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

1. Загальна інформація	
Назва програми	Ефективні механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади
Шифр програми	ЗП/2025/010
Тип програми за змістом	Загальна професійна (сертифікатна) програма підвищення кваліфікації
Форма навчання	Дистанційна (асинхронна), з використанням спеціальних інтернет-платформ, веб-сайтів, електронних систем навчання
Цільова група	державні службовці категорій «Б» та «В», посадові особи місцевого самоврядування 1-7 категорій, зокрема особи, які зараховані до резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України
Передумови навчання за програмою	Проходження онлайн-курсу «Доброчесна державна служба» (https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak007+2023-05/about/) та/або «Доброчесна громада» (https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak006+2023-05/about/)
Найменування замовника освітніх послуг у сфері професійного навчання за програмою	-
Найменування партнера (партнерів) програми	-
Обсяг програми	2 кредити ЄКТС
Тривалість програми та організація навчання	2 тижні Навчання відбувається дванадцять днів з урахуванням запланованих годин для дистанційних занять з доступом до всіх матеріалів курсу
Мова(и) викладання	українська мова
Напрямок(и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	запобігання корупції та забезпечення доброчесності
Перелік професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму	- знання законодавства у сфері публічного управління та адміністрування; - професійні знання з питань запобігання корупції - виконання на високому рівні поставлених завдань; - особистісні компетентності - командна робота та взаємодія.
Укладач(і) програми	Григор'єва Вікторія Василівна кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Маріупольського державного університету v.hryhorieva@mu.edu.ua Камардіна Юлія Вікторівна кандидат юридичних наук, доцент,

	доцент кафедри права Маріупольського державного університету Надежденко Аліна Олексіївна кандидат наук з державного управління, доцент кафедри права Маріупольського державного університету Політова Анна Сергіївна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Маріупольського державного університету
2. Загальна мета	
Підвищення спроможності державних службовців вирішувати завдання і проблеми у сфері публічного управління та адміністрування, спрямованих на підвищення рівня знань та розвитку умінь, що забезпечують здатність застосування ефективних механізмів запобігання та протидії корупції у публічній владі	
3. Очікувані результати	
За результатами навчання слухачі повинні демонструвати:	
Знання	- концептуальних підходів визначення поняття, сутності та форм корупції; - основних напрямів міжнародного співробітництва у сфері запобігання корупції; - тенденцій розвитку національної антикорупційної політики в контексті; - правових засад інституційної організації та функціональної діяльності органів державної влади як суб'єктів формування державної антикорупційної політики; - правового режиму залучення громадськості до антикорупційної діяльності, як складової процесу реалізації антикорупційної стратегії; - міжнародних та національних нормативно-правових та організаційних засад попередження корупції в органах влади; - поняття та складові механізму запобігання та протидії корупції в органах публічної влади - негативних наслідків, передбачених законодавством, у разі вчинення корупційних діянь.
Уміння	- застосовувати понятійно-категоріальний апарат, нормативно-правову лексику і спеціальну термінологію у сфері запобігання та протидії корупції; - визначати основні причини виникнення корупції як суспільного явища; - аналізувати стан та перспективи запобігання та протидії корупції у контексті національної антикорупційної політики;

	- використовувати методичні підходи щодо подолання основних складнощів, які виникають під час здійснення аналізу стану корупції у публічній владі; - застосовувати у практичній діяльності норми законодавства у сфері запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічних інституціях. - взаємодіяти з громадськістю та громадянами (вибірковий модуль); - використовувати наявні інструменти юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення (вибірковий модуль)
Навички	- формулювання цілей і завдань спрямованих на успішне застосування механізмів запобігання та протидії корупції; - імплементації кращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції; - оцінювання результативності застосування механізмів запобігання та протидії корупції; - запровадження інформаційної кампанії щодо формування у громадськості негативного ставлення до корупції та її участі в заходах щодо запобігання корупції. - прогнозування труднощів у виявленні та попередженні конфлікту інтересів у процесі здійснення повноважень як суб'єктів публічної влади.
4. Викладання та навчання (методи навчання, форми проведення навчальних занять)	
Навчання здійснюється у вигляді тематичних лекцій, інтерактивних лекцій з проведенням презентацій, дискусій, застосуванням методу кейс-стаді, практичних занять, семінарських занять, роботи в малих групах, індивідуальних занять, самостійної роботи на основі рекомендованих літературних та інформаційних джерел тощо. Наочні методи - ілюстрація, демонстрація; практичні методи: вправи, проблемно-пошукові методи, творчі роботи.	
5. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання	
Назви вебплатформи, вебсайту, електронної системи навчання, через які здійснюватиметься таке навчання, посилання (вебадреса)	Zoom, Moodle http://moodle.mdu.in.ua/ Інструменти Google Calendar, Google Disk, Office 365
Назва дистанційного курсу (модуля)	-
6. Оцінювання і форми поточного, підсумкового контролю	
Критерії оцінювання та їх питома вага у підсумковій оцінці (%)	Відвідування занять – 30% Самостійна робота – 30% Опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних матеріалів – 10% Поточний контроль – 10 %

	Підсумковий контроль – 20%
Форма та періодичність поточного контролю	Проводиться шляхом спілкування зі слухачами під час аудиторних занять, обговорення практичних ситуацій, а також перевірки виконання тестових завдань та анкетування.
Форма підсумкового контролю	Підсумкове тестування в дистанційному форматі

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Етап навчання (сесія)	Назва модулів, тем	Кількість годин				
		загальна кількість годин/кредитів в ЄКТС за модулем	у тому числі:			
			аудиторні заняття	дистанційні заняття	навчальні візити	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7
Обов'язкові модулі програми (44 годин/1,5 ЄКТС)						
Сесія 1	Модуль 1. Корупція як небезпека для держави та суспільства (0,35 ЄКТС)					
	Тема 1.1. Генеza поглядів щодо визначення дефініції корупції	2	-	2	-	-
	Тема 1.2. Поняття, види та форми корупції.	4	-	2	-	2
	Тема 1.3. Фактори та чинники виникнення корупції.	4	-	4	-	-
	Модуль 2. Місце антикорупційної політики у системі національних інтересів (0,35 ЄКТС)					
	Тема 2.1. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції	4	-	2	-	2

	Тема 2.2. Правові засади реалізації антикорупційної політики в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання	4	-	4	-	-
	Тема 2.3. Напрями адміністративної реформи в контексті удосконалення антикорупційної політики в Україні	2	-	2	-	-
Сесія 2	Модуль 3. Інструменти запобігання та протидії корупції в умовах реалізації антикорупційної політики (0,35 ЄКТС)					
	Тема 3.1. Антикорупційна політика на інституційному рівні.	4		4	-	-
	Тема 3.2. Антикорупційний комплаєнс: система запобігання корупційним практикам.	6		4	-	2
	Модуль 4. За крок до корупції: врегулювання конфлікту інтересів					
	Тема 4.1. Конфлікт інтересів як корупціогенний фактор.	2	-	2	-	-
	Тема 4.2. Психологічна складова конфлікту інтересів	4	-	2	-	2
	Тема 4.3. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічних інституціях	4	-	4	-	-

Вибіркові модулі програми: обирається 1 з 2 модулів (16 годин/0,5 ЄКТС)						
Сесія 3	Модуль 5. Суб'єкти формування та реалізації державної антикорупційної політики (0,3 ЄКТС)					
	Тема 5.1. Система державних антикорупційних органів	4	-	4	-	-
	Тема 5.2. Підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції	4	-	2	-	2
	Модуль 6. Участь громадськості у механізмі запобігання корупції (0,3 ЄКТС)					
	Тема 6.1. Міжнародні стандарти участі громадськості у механізмі запобігання корупції	4	-	4	-	-
	Тема 6.2. Національне правове регулювання участі громадськості у механізмі запобігання корупції	4	-	2	-	2
Сесія 4	Модуль 7. Міжнародні стандарти запобігання та протидії корупції (0,3 ЄКТС)					
	Тема 7.1. Міжнародні стандарти запобігання та протидії корупції на публічній службі	4	-	4	-	-
	Тема 7.2. Етичні стандарти поведінки осіб, уповноважених на виконання	4	-	2	--	2

	функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб					
Модуль 8. Юридична відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення (0,3 ЄКТС)						
	Тема 8.1 Юридична відповідальність за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень	4	-	4	-	-
	Тема 8.2 Практика притягнення до відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень: національний та міжнародний аспект	4	-	2	--	2
Сесія 5	Підсумковий контроль результатів навчання	4	-	4	-	-
Разом		60/2	-	48	-	12

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Модуль 1. Корупція як небезпека для держави та суспільства

Тема 1. 1. Генеза поглядів щодо визначення дефініції корупції

1. Етапи розвитку розуміння поняття «корупція»
2. Корупція в історії людства та шляхи протидії

Тема 1.2. Поняття, види та форми корупції.

1. Багатоманіття розумінь феномену корупція.
2. Причини виникнення корупції
3. Видові особливості корупції.

Тема 1.3. Фактори та чинники виникнення корупції

1. Політичні та економічні фактори та чинники виникнення корупції
2. Організаційно-управлінські фактори та чинники виникнення корупції
3. Соціально-психологічні фактори та чинники виникнення корупції

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: мінілекція, презентація інформаційних матеріалів, дискус.

Модуль 2. Місце антикорупційної політики у системі національних інтересів

Тема 2.1. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції

1. Напрямки міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю
2. Участь України у міжнародних організаціях у сфері запобігання і протидії корупції

Тема 2.2. Правові засади реалізації антикорупційної політики в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання

1. Національні джерела правового регулювання реалізації антикорупційної політики
2. Міжнародно-правові стандарти протидії корупції
3. Парадигма державної антикорупційної політики та недоліки нормативно-правового регулювання реалізації державної антикорупційної політики

Тема 2.3. Напрями адміністративної реформи в контексті удосконалення антикорупційної політики в Україні

1. Перешкоди на шляху узгодження антикорупційної політики України з напрямками адміністративної реформи
2. Перспективні напрями адміністративної реформи, з врахуванням особливостей антикорупційної політики в Україні

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: мінілекція, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

Модуль 3. Інструменти протидії корупції в умовах реалізації антикорупційної політики

Тема 3.1. Антикорупційна політика на інституційному рівні.

1. Антикорупційна стратегія як головний інструмент антикорупційної політики загальнодержавного рівня.
2. Антикорупційна програма як інструмент запобігання корупції в діяльності органів влади.
3. Етична кодекси у системі запобігання корупції

Тема 3.2. Антикорупційний комплаєнс: система запобігання корупційним практикам.

1. Антикорупційний уповноважений як первинним елементом у системі антикорупційної інфраструктури.
2. Антикорупційна експертиза як механізм попередження появи корупціогенних факторів у нормативно-правових актах.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: лекція, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

Модуль 4. За крок до корупції: врегулювання конфлікту інтересів

Тема 4.1. Конфлікт інтересів як корупціогенний фактор.

1. Поняття та загальна характеристика конфлікту інтересів у публічному управлінні.
2. Потенційний та реальний конфлікт інтересів, їх розмежування.
3. Аналіз вітчизняного законодавства щодо конфлікту інтересів у публічних інституціях.

Тема 4.2. Психологічна складова конфлікту інтересів

1. Рівні проявів та типологія конфліктів
2. Технологія прогнозування, запобігання та профілактики конфліктів
3. Етичні аспекти конфлікту інтересів у публічному управлінні.

Тема 4.3. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічних інституціях

Конфлікт інтересів на державній службі: шляхи і методи запобігання та вирішення
 Законодавче регулювання конфлікту інтересів на публічній службі в Україні
 Зарубіжний досвід регулювання конфлікту інтересів на публічній службі: здобутки для України

Форми проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: лекція, практична робота, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

Модуль 5. Суб'єкти формування та реалізації державної антикорупційної політики

Тема 5.1. Система державних антикорупційних органів

1. Національна рада з питань антикорупційної політики.
2. Національне антикорупційне бюро України
3. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)
4. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)
5. Державне бюро розслідувань (ДБР)
6. Вищий антикорупційний суд.

Тема 5.2. Підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції

1. Антикорупційна програма державного органу як інструмент антикорупційного менеджменту державної організації
2. Механізми запобігання і протидії корупції та коло осіб на публічній службі, на яких вони поширюються

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: мінілекція, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

Модуль 6. Участь громадськості у механізмі запобігання корупції

Тема 6.1. Міжнародні стандарти участі громадськості у механізмі запобігання корупції

1. Роль та можливості участі громадянського суспільства у запобіганні корупції
2. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля
3. Конвенція ООН проти корупції.
4. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень

Тема 6.2. Національне правове регулювання участі громадськості у механізмі запобігання корупції

1. Правове регулювання участі громадськості у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики в Україні здійснюється на конституційному та законодавчому рівнях.
2. Формування антикорупційної культури українського суспільства

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: мінілекція, проведення ділової гри, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

Модуль 7. Міжнародні стандарти запобігання та протидії корупції

Тема 7.1. Міжнародні стандарти запобігання корупції на публічній службі

1. Рівні сприйняття та імплементації міжнародних стандартів і позитивного зарубіжного досвіду щодо запобігання та протидії корупції
2. Зміст основних міжнародних договорів у сфері запобігання та протидії корупції

Тема 7.2. Етичні стандарти поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порівняння до них осіб

1. Імплементація міжнародних етичних стандартів поведінки державних службовців у національне законодавство

2. Вимоги до поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: мінілекція, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

Модуль 8. Юридична відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення

Тема 8.1. Юридична відповідальність за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень

1. Поняття та класифікація корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією.

2. Види юридичної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень

Тема 8.2 Практика притягнення до відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень: національний та міжнародний аспект

1. Аналіз практики притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язаних із корупцією в Україні.

2. Механізм притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення та пов'язані з корупцією правопорушень за законодавством окремих зарубіжних країн.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: мінілекція, презентація інформаційних матеріалів, застосування кейс-методу (case-study).

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шкала оцінювання підвищення кваліфікації: 100 балів. Сертифікат про підвищення кваліфікації за програмою видається за умови отримання не менше 60 балів.

Розподіл рейтингових балів за видами навчальної роботи:

- відвідування лекцій - ~ 10 балів
- самостійна робота - ~ 20 балів
- виконання самостійної роботи за результатами опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів (читання) - ~ 30 балів,
- виконання поточних контрольних робіт - ~ 10%
- підсумковий контроль - ~ 30 балів

ЛІТЕРАТУРА, ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ОБОВ'ЯЗКОВІ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ

Нормативно-правові акти

1. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

2. Зміни та доповнення до методичних рекомендацій від 12.01.2024 №2 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції. URL: <https://surl.li/zompgt>

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Методичні рекомендації щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції. Станом на 03.02.2025. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Categories/00/a7/00a7436f958b8a030a42c403bcc53b2708767ea9fe094fb1c9e7e99214c76937310259413.pdf>

6. Порядок подання антикорупційних програм, змін до них на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження: Наказ НАЗК від 28.12.2021 № 830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0220-22#Text>

7. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року № 830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#Text>.

8. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

9. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

10. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

11. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 5 серпня 2016 року № 158. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

12. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 18.05.2023 № 109/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0109884-23#n10>

13. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції: Наказ НАЗК від 27.05.2021 № 277/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text>

14. Роз'яснення щодо фінансової доброчесності: застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку) від 13.11.2023 № 4 (зі змінами). URL: <https://surl.li/vmzp1f>

15. Роз'яснення щодо фінансової доброчесності: Застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку) Станом на 28 січня 2025 р. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Categories/7a/ea/7aeafde164c77d0535ac914c2555dda366cd62fab49f9128eeb01a9447f3bdf1445903713.pdf>

16. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: Розпорядження КМУ від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9>

Література

17. Антикорупція та доброчесність. Навчально-методичний посібник. Офіс доброчесності НАЗК, 2023 р. 305 с.

18. Каленіченко Л., Слинько Д. Поняття, ознаки і види корупції. Право і безпека – Law and Safety, № 1(84), 2022 . URL: [file:///C:/Users/Oksana/Downloads/5UXqoXwb5z4nZoMQQSd5bWR2uWHZNWIv%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Oksana/Downloads/5UXqoXwb5z4nZoMQQSd5bWR2uWHZNWIv%20(1).pdf)

19. Ведель Д. Р. Переосмислення корупції в добу невизначеності. У Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА .2021 р. URL: <https://acrec.org.ua/library/corruption-research-book/>

20. Кубаєнко А., Крижановська О. Антикорупційне право та основи Едекларування : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) [Електронне видання] / А. Кубаєнко, О. Крижановська ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 150 с.

21. Матвієнко А. Від антикорупції до доброчесності. Дієві інструменти для об'єднаних територіальних громад <http://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/dp-posibnikanticor-tools-web.pdf>

22. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf>

23. Настільна книга з розбудови доброчесної організації (версія 1.0). Київ, 2024. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2024/nastilna_knyga_z_rozbudovy_dobrochesnocti.pdf